

A harmadik fejezet témája: névválasztás a fórumokon, blogokon és az online médiában (71–140). Célja, hogy jobban megértsük a felhasználók álnévválasztását, melyet virtuális identitásuk felépítése befolyásol. Emellett az internetes platformok kontextuális sajátosságai is fontos szerepet játszanak az álnevek kiválasztásában és a virtuális identitás megteremtésében. A felhasználó az álnevének megválasztásával önmaga fikciójává válik, és a fiktív név megadásával a létrehozott szerepet játssza.

E fejezet négy fórumtémában megjelenő neveket elemez (egészség, globális felmelegedés, Quebec tartomány és a Nintendo játékok). A szerző a neveket saját intuíciója alapján kategorizálta, néhol talán megkérdőjelezhetően. Például a Nintendo fórumon megjelenő neveknel a *sasuke-thug* név az Ázsia/Japán kategóriába került (113), míg a *Naruto-question* név a kriptonimák csoportjába (115), pedig mind Sasuke, mind Naruto egy japán anime karakterei, melyből ráadásul Nintendo játék is készült, vagyis e felhasználónevek a karakterek kategóriájába is beleillettek volna. Ugyanígy a *Maskass solitaire* és a *Maskash* felhasználónevek is a kriptonimák csoportjába kerültek (114–115), holott Maskass az egyik legnépszerűbb Nintendo játék, a Mario világának egy karaktere. Az efféle kategorizáció a fórumtémák igen alapos ismerete alapján lehet csak megbízhatóan elvégezhető. Fontos megjegyezni, hogy a kutatásban szereplő felhasználónevek mögötti internethasználók személyazonossága ismeretlen maradt, így természetesen nehéz feladat megfelelő következtetéseket levonni a valódi és a virtuális identitás összefüggéseiről.

A könyv végén a konklúzió, a bibliográfia és a tárgymutató található.

3. A könyv könnyen olvasható, és azok számára is érthető, akik kevésbé jártasak e területen. A szerző sokszor használ közismert példákat (pl. a Biblia, az Iliász és az Odüsszeia anyagából), a kevésbé ismerteket pedig alapos magyarázattal egészíti ki. Emellett számos ábrát, táblázatot közöl, amelyek részben összefoglaló jellegűek, részben a megértést segítik.

A kötet igen aktuális témakörrel foglalkozik, amely még további alapos nyelvészeti tanulmányokra érdemes. A virtuális identitás létrehozása során zajló folyamatok több vonatkozásukban ismeretlenek még a kutatók előtt, így osztályozásuk sem könnyű feladat. A kötet mindenestre további vizsgálatokra is ösztönzi az olvasót.

SZARVAS ANGÉLA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0461-1525>

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar

TÓTH VALÉRIA, Személynévi helynévadás az ómagyar korban

A Magyar Névtár Kiadványai 41. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2017.

203 lap

1. Az itt ismertetett kötet a szerző Személynévadás és személynévhasználat az ómagyar korban című monográfiájának közvetlen folytatása.¹ Azt mutatja be, hogyan terjednek ki

¹ Ismertetését l. a Névtani Értesítő előző, 2017. évi számában (39: 212–218).

a személynevek rendszerösszefüggései a helynévrendszerre is, tehát a helyneveknek azokkal a típusaival foglalkozik, amelyek személynévi lexémát tartalmaznak.

A szerző a személynévi alapú helynévadás kérdéseit is funkcionális elméleti keretben taglalja. A személynevek helynevekbeli szerepét a névstruktúrákra épülő keretben vizsgálja fel, és a funkcionális szemlélet révén törekszik a helynévadást újabb megvilágításba helyezni. Elsősorban azt kívánja tisztázni, hogyan oldhatók fel a korábbi kutatások belső ellentmondásai, illetve melyek azok a tisztán nyelvi természetű kérdések, amelyek e helynévtípust jellemzik.

A személynevek és a helynevek rendszerkapcsolatai kétirányúak lehetnek annak megfelelően, hogy mindkét tulajdonnévi kategória elemei jelentős mértékben vesznek részt a másik név egyedeinek létrehozásában: helynevekkel a sajátosságjelölő és a nexusjelölő személynevek között lehet találkozni főleg, a személynevek pedig a birtoklásra utaló helynevek kategóriájában játszanak meghatározó szerepet. A még tisztázatlan kérdésekhez a szerző új nézőponttal kíván hozzájárulni, és pedig azzal, hogy a helynevekhez alapul szolgáló személyneveknek az eddigieknél jóval nagyobb figyelmet szentel.

A szerző forrásai (10) kellően gazdag alapot biztosítanak az ómagyar kori helynévadás főbb tendenciáinak feltárásához. A minden névszerkezeti típusra kiterjedő tárgyalást az is indokolja, hogy az egyes névstruktúrák között meglehetősen gyakori volt az átjárás az ómagyar korban is. A patrocíniumi helyneveket azonban a szerző kizárja vizsgálati köréből.

2. A személynevek helynévalkotó szerepe minden nyelvben jelentős. A személynévi helynévstruktúrák esetében alapvetően kétféle névszerkezettel lehet számolni: földrajzi köznévi vagy helynévi lexémával összetett, illetőleg képzett névstruktúrával.

A személynévi helynévadás névelméleti kérdései közül a szerző szerint a névadási folyamat körülményeiből, indítékaiból szükséges kiindulni. A személynévi helynévadás nagy többségében az a névadói szándék áll, mely egy közösség vagy személy birtokjogát hivatott az elnevezésben rögzíteni: a helymegnevezésekre az illető birtokos személynevet használták fel. Az oklevelek helynévi példái csak akkor állnak biztos talajon, ha ismeretes az adott helynévvel, annak személynévi szegmensével megegyező személynévi adat. A szerző számos ómagyar kori példát idéz erre.

A helynévadásban szereplő személyneveket pragmatikai-kognitív szempontú megnevezés szerint veszi sorra a szerző (bővebben kifejtve l. az előző kötetben). A személynévre épülő helynévadás egyik fontos komponensét az adott hellyel főképpen birtokos viszonyban levő személy egyidejűleg használatos személynevei közti választás jelenti: a szerző megállapítása szerint a nagyobb szociális érvényességűek voltak alkalmasabbak a helynévi szerep betöltésére.

A személynévi helynevek személynévi összetevőjeként főleg két személynév-fajta fordult elő: a teljes névállomány kétharmadában referáló funkciójú személynév, egyharmadában sajátosságjelölő név jelenik meg. A sajátosságjelölő és a referáló nevekből alakult helynevek történetében jelentős előretörés látszik a 12. század második felében, de nem egyforma mértékben: a sajátosságjelölő személynévből alakultak a korai ómagyar kor teljes időszakában egyenletes növekedést mutatnak, a referáló személynévből alakultak viszont erőteljesen előretörnek a 12. és a 13. század második fele közötti időszakban.

A referáló személyneveket tartalmazó helynevek személynévi összetevőinek eredetbeli rétegeit kördiagramon szemlélteti a szerző. Fontos módszertani elvnek minősíti a

személynévi névbokrok együttes kezelését. Gyakorisági görbén mutatja be a referáló személynevekből alakult helynevek kronológiai jellemzőit az alapul szolgáló személynevek eredete alapján. A gyakorisági görbék a 12. század második felétől eltérő irányokba visznek. A szerző településnévi példákat sorol fel a török, német, szláv eredetű referáló rétegből alakult helynevekre. Külön kronológiai görbét szentel a referáló személynevekkel alakult helyneveknek a birtokosok körében a 13–14. században. A birtokosok körében az egyházi nevek kiugró dominanciája jellemző. A helynevekben a referáló személynevek két típusa volt meghatározó jelentőségű: a latin személynévből származó helynevek mellett a 13–14. század fordulójáig a szláv eredetű referáló nevek is aktív szerepet játszottak a helynévalkotásban. A 14. század első felétől az utóbbi réteg személynevei is csökkenő mértékben szerepelnek a helynevek elemeiként. A személyneveken megfigyelhető változási tendenciák a személynévi eredetű helynevekben is szükségszerűen jelentkeznek, bár némi időbeli késéssel.

A személynévi helynévadás háromféle struktúrában jelentkezik e helynevekben: 1. a morfológiailag teljesen jelöletlen, formáns nélküli névforma; 2. a morfológiailag jelölt névszerkezetek: a) helynévképzés, b) az összetett személynévi lexémát tartalmazó helynévszerkezetek.

A személynévgyakoriság és a helynévadás összefüggéseiről szóló alfejezetben a szerző kiemeli, hogy a személynévi lexéma jó ideig nemigen állt a vizsgálatok homlokterében. Arra is igyekszik a szerző rámutatni, hogyan függ össze a személynévi helynevekről való tudásunk magukról a személynevekről való ismereteinkkel. Ezt egy esettanulmányon mutatja be: a *Péter* személynév teljes körű Árpád-kori névéletrajzán. Ennek eredménye: minél gyakrabban használatos egy személynév, annál nagyobb eséllyel jelentkezik a különböző helynévszerkezetekben. A személynév gyakorisága és a helynév strukturális jellemzői között is található kapcsolat. A szerző következtetése szerint a gyakori személynevek kevésbé alkalmasak arra, hogy önmagukban állva helynévi szerepet töltsenek be; egy-egy személynév gyakorisága tehát a vele alkotott helynév felépítését is meghatározza.

3. A következő fejezet témája a történeti helynév-tipológia és a személynévi helynévadás. A szerző szerint a történeti helynév-tipológia történeti háttere nincs kellően végiggondolva. Korábban a névtípusokhoz kronológiai értéket rendeltek. Ezek alapján akkor is meghatározónak tekintettek egy helynevet, ha arra régi adatok nem voltak. A szerző szerint ugyanakkor abszolút kronológiájukat nem, csak egymáshoz viszonyított relatív kronológiájukat lehet meghatározni. A változások produktivitása vagy megszűnése évtizednyi pontossággal aligha adható meg, inkább elhúzódó folyamatokként jelentkeznek. Az tehát, hogy bizonyos időszakban valamilyen típusú névformák egyáltalán nem vagy kisebb számban jelentkeznek, nem az adott névalkotási mód improduktivitásával magyarázható, hanem azzal, hogy a potenciális nevek gyakran nyelven kívüli okok miatt nem realizálódtak.

A névtipológia korábbi fő elméleti gyengeségével szemben a helyes módszertani eljárás a szerző véleménye szerint csakis olyan lehet, amely a névtípusokat mint nyelvi jeleket írja le. Az egyes neveket nem önmagukban kell vizsgálni, hanem annak a tulajdonnév-rendszernek az elemeiként, amelynek szemantikai, morfológiai, hangtani jegyeit magukon viselik. A neveknek ezt a kettős, nyelvi és névrendszerbeli meghatározottságát szem előtt tartva alkotható meg egy olyan helynévtipológia, amely a névtípusokat kellő differenciáltsággal értékeli. Ezekhez az alapelvekhez igazodva kívánja bemutatni a szerző a személynévből alakult helyneveknek mint jellegzetes nyelvi típusnak a nyelvi sajátosságait.

3.1. Elsőként a formáns nélkül alakult személynévi helynevek kerülnek sorra. E névtípust a magyar helynévadás legősibb kategóriájának tartják, sajátosan magyar névalkotási eszköznek, amely a szomszédságunkban élő népeknél nincs meg, kivéve a törökség névadásában. Virágkora az Árpád-korra esik, utána átadja a helyét a személynévvvel összetett helynévtípusnak. A szerző szerint alapos revízió alá kell venni e dogmává szilárdult tézist. Felveti a kérdést, hogy különleges státusú elemeknek bizonyulnak-e a formáns nélküli személynévi helynevek. Megállapítja, hogy szemantikai szempontból nem, hiszen a hely és személy viszonyát kifejező névformák minden időben a helynévadás központi elemei közé tartoztak: a föld birtoklását igyekeztek valamilyen formában rögzíteni. Nyelvi megformáltságukat, szerkezeti felépítésüket tekintve sem különlegesek, mert kifejezőeszközük, a metonímia a magyar helynévadásban tipikus és gyakran használatos eszköz. Az Árpád-kori szórványokban két domináns helynévstruktúra jelentkezik: a műveltségi nevek között (telepítések, birtokok nevei) a puszták személynévi egyrészes névformák kiugróan magas arányúak; a természeti nevek körében viszont jóval gyakoribbak a földrajzi köznévi utótaggal álló kétrészes szerkezetek.

A formáns nélküli személynévi helynévtípus a honfoglalás előtt, az ősmagyar korban alakult ki. E névtípus alapvető vonása, hogy nem jelölt kiterjedtebb területet, hanem csak szűkebb szálláshelyet, főként települést. E helynevek első előfordulásait ábrázoló görbe szerint a 12. század második fele és a 13–14. század fordulója között e névtípus gyakorisága jelentékenyen megugrott, viszont leszálló íve jellemzi a 14. század első felét. Ezzel szemben a kétrészes földrajzi köznévi utótaggal alakult névszerkezet egyenletesen növekvő íve a 13. század második felétől töretlen marad.

A következőkben a szerző azt foglalja össze, milyen álláspontokat vallottak a nyelvész és történész szakemberek ebben a kérdésben. Két egymással szemben álló felfogás volt: KNEZSA, BÁRCZI szerint a puszták személynévi helynévadás a 13. századig volt eleven, SZABÓ T. ATTILA szerint e névadás napjainkig is jelen van a névrendszerben. A TÓTH VALÉRIA által felvázolt relatív kronológiai kép ez utóbbit igazolja: a magyar helynévrendszer minden korszakában lehet számolni a formáns nélküli helynévadással. A metonimikus helynévadás a képzés és az összetétel mellett a helynévalkotásnak a legfontosabb módja, mely a legrégebből adatható helyneveink körében, ezért aligha van okunk azt feltételezni, hogy csak egy bizonyos időszakban funkcionált volna. E névtípust a korábbi kutatók a nomadizáló életformával hozták kapcsolatba. A szerző azonban rámutat ennek ellentmondásos voltára, hiszen a névtípus legintenzívebb szakasza az Árpád-kor második felére, a magyar települések létrejöttének legdinamikusabb időszakára esik. A névtípus ősi voltához persze nem fér kétség, csak arról van szó, hogy ennek az adatai feltűntek a korai nyelvemlékekben, a többi pedig nem. A szerző elfogadja, hogy a puszták személynévi helynevek óriási többsége magyar névadókra utal, népiségtörténeti következtetésekre a névtípus mégis csak korlátozottan használható fel, hiszen a névadási mód csak a név keletkezési korára vonatkozóan nyújthat információkat.

E névtípus kronológiai forrásértékét elsősorban településtörténeti kérdésekben lehet kiaknázni. Három jellemző példán mutatja be e módszer korábbi ellentmondásait. 1. A névadási mód önmagában nem lehet alkalmas arra, hogy a helynév és a jelölt hely keletkezésének korára rávilágítson. Bár az Árpád-korban jött létre tekintélyes hányaduk, KNEZSA ezt kizárólagosnak tekintve a későbbieket is visszavezette az Árpád-korra. 2. Nem képviselhető megalapozottan az a felfogás, miszerint az azonos alapot mutató összes helyneveket egyazon személy nevéhez lehet kapcsolni, hiszen az adott személynevet még számosan viselték a

különböző korokban. 3. Téves elképzelés az, hogy a személynévekkel alakilag megegyező helynevek mindig korban megelőző, sőt nagyon korai személyek nevét igazolják.

A formáns nélküli személynévi helynévadás kognitív-pragmatikai tényezői közül a szerző azokat emeli ki, amelyek a nevek keletkezési körülményeivel, a személy és a hely viszonyával, a helynevek funkcionális természetével a legközvetlenebbül érintkeznek. A személynév helynévvé válásának kognitív alapjait a névadó személynek és az elnevezett helynek valamilyen szorosabb kapcsolata szolgálhatja, többnyire birtokviszony, illetve az adott település alapítója, a telepítést végző személy neve vagy más jellegű kapcsolata is. A névadat szociológiai háttéréről ma is általános felfogás, hogy a nevek létrehozása a régi korokban népi, nyelvi jellegű kollektív tevékenység volt, nem tudatos, ösztönös nyelvi művelet eredménye. Újabban viszont azt emelik ki, hogy a birtokosok maguk is tevékenyen részt vettek birtokaik elnevezésében, illetve a 10–12. században a gyér népsűrűség és a települések zártsága miatt a névadó környezetnek kisebb lehetett a szerepe az elnevezésben. A tudatos névadásra jó példák a telepítő kenézek nevét viselő falvak.

A formáns nélküli személynévi helynévadás kognitív kérdései közül azt emeli ki a szerző, hogy milyen névszociológiai státusszal rendelkeztek az ómagyar korban e helynevek. Azon az állásponton van, hogy a magyar királyság korai századaiban a személynévi helynevek legfőbb inspiráló tényezője a birtoklás jogának a rögzítése lehetett, ez pedig leginkább a metonímia felhasználásával történt. Ennek háttérében a személynek és a helynek a kognitív tartományokban való szoros érintkezése állt.

A helynévfajták nem egyforma mértékben vannak jelen; a formáns nélküliek elsősorban a településnévadásban szerepelnek. A településnevek létrejöttének névszociológiai körülményei jelentősen eltérnek a természeti nevekétől: a tudatosság az előbbieken sokkal erőteljesebben jelenik meg. De újabban a víznevek köréből is kimutatták ezt a helynévtípust, melynek motivációja: az illető személy nevével megnevezett területen folyt keresztül a víz, vagy a személy halászfog birtokosa volt.

A szerző példákkal illusztrálja az egyes személynévfajták részvételét a formáns nélküli helynévadásban. A referáló funkciójú személynéveknek például valamennyi etimológiai rétege megtalálható a személynévi helynévadás példáiban, az egyházi latin eredetű személynévek aránya ugyanakkor a formánssal alakultak 55%, a formáns nélkülieknél 29%. Ez a különbség a személynévek gyakoriságával áll összefüggésben.

A formáns nélküli személynévi helynévadás megítélésének nehézségei közül a szerző kiemeli néhányat, amely az e típusba tartozó nevek státuszának eldöntését nehezíti. Ilyen, ha az oklevelek egy-egy hely megjelölésére a *terra* + személynév szerkezettel élnek, amely akár alkalmi alakulat is lehet. Gondot okoz annak eldöntése is, hogy a nép-, foglalkozás- és méltóságnevekből lett helynevek közsóra vagy személynévre mennek-e vissza.

3.2. A helynévképzővel alakult személynévi helynevek tárgyalását két tárgy köré csoportosítja a szerző: a) az egyes személynévfajták milyen módon vesznek részt a névalkotási folyamatban; b) a személynév- és a helynévképző elhatárolási nehézségei.

A vizsgált korpusz alapvetően sajátosságjelölő és referáló személynévi alapszóból képzett helyneveket tartalmaz. Ebben a szerepben elsősorban az *-i* és a *-d* képzők tűnnek fel nagyobb számban: az *-i* ugyanis a birtokjellel azonos eredetű, a *-d* pedig elsődlegesen kicsinyítő képző volt, így érthető, hogy helynévképző szerepük a személynévekhez kapcsolódik. Mindkét képzőmorfémával referáló személynévekből nagyobb számban jöttek létre helynevek, mint sajátosságjelölő személynévekből. A *-d* képzővel alakult személynévi

helyneveknek alig több mint fele származik referáló személynévekből, az *-i* képzővel alakultaknak ellenben 70%-a megy vissza ilyen személynévformájára.

A szerző megállapítja, hogy e névtípusban a latin eredetű személynévből származók dominálnak, míg korábban láttuk, hogy a személynévek önmagukban ritkábban alakulnak helynevekké nagy gyakoriságuk miatt. Az *-i* képző jellegzetesen a latin személynévből alakult helynevekben szerepel, a török eredetű személynévekkel kifejezetten ritkább.

A magyar helynévképzők eredetileg valamilyen más funkcióban voltak használatosak. Helynévképző szerepük kialakulása úgy történt, hogy mivel bizonyos morfémával, például személynévképzővel álló nyelvi elemek gyakran jelentkeztek helynevekben, képzőjükhöz másodlagosan hozzákapcsolódott a 'hely' jelentés, ezután eredeti funkciójuktól függetlenül is alkothattak helyneveket is. A személynévgyakorisági viszonyok fontos támpontul szolgálhatnak annak megítélésakor, hogy valamely képzős és képzőtlen alakban egyaránt élő személynévből melyik szolgálhatott a helynévstruktúra alapjául. Például ha egy *-d* képzős helynévi struktúra személynévi párhuzamának csak képző nélküli változatai adathatók, az jó eséllyel mutat helynévképzővel történő helynévalkotásra. A képzőt tartalmazó helynevek formánsának személynévképző vagy helynévképző szerepét ugyancsak nehéz megítélni, ha a *-j* képzős *Tokaj*, *Pokaj* morfológiai szerkezetét kutatjuk. A *-j*, *-aj*, *-ej* helynévképző státusza bizonyított, de emellett a szerző ráirányítja a figyelmet a *-j* végű helynevek többféle származási lehetőségére is.

A szerző olyan névpárokat is bemutat, amelyeknek csak egyik tagja helynévképzős, alapszava pedig személynévet tartalmaz. A névváltozatok között képzős és képzőtlen variánsok szerepelnek, pl. *Arnót* ~ *Arnóti*, *Álmos* ~ *Álmosd*, *Sáránd* ~ *Sáráng*.

3.3. Az utolsó típus, az összetétellel alakult személynévi helynevek két fő kategóriája: a) a földrajzi köznévi utótagúak, b) helynévi utótagúak. Az előbbi jellegzetesen elsődleges, az utóbbi másodlagos keletkezésű névstruktúra. A két típus több eltérést is mutat.

A természeti nevek körében az összetett névszerkezetek már a 11–12. században sem voltak ritkák, személynévi előtagúak is előfordultak köztük. A személynévi jelzőhöz kapcsolódó *-falva*, *-háza*, *-laka*, *ülése* stb. utótagú településnevek a 13–14. században terjedtek el a településrendszerben. Akkoriban ugyanis a helynévalkotási módok terén jelentős elmozdulás következett be, mely az összetétel szerepének erősödését eredményezte.

Az összetett személynévi helynévadás kognitív-pragmatikai tényezőinek hátterében meghúzódó névadási motivációk között a legtipikusabb a birtoklás kifejezése. A személynév kifejezhetette azt is, hogy az illető személy, család ott lakik, a háza a közelben van stb. A magyar nyelvterület bizonyos részein a 13–14. században megindult falutelepítések, a kenézek faluszerző és névadó tevékenysége kiemelkedő figyelmet érdemel, mivel ők a falvak örökös bírói tisztségének viselői lettek, és az új településeket magukról nevezték el.

A személynévvvel összetett helynevek névhasználati értékével kapcsolatosan három problémakörre tér ki a szerző: a) a kenéz falvak esetében az oklevélírói beavatkozás, b) az egyes névszerkezetek mögötti funkcionális elkülönülés, c) a latinra fordított névszerkezetek névhasználati értéke. Az oklevelek nem mindig a mindennapi névhasználatban élő névformákat rögzítették, hanem gyakran megszövegezőik egyéni alkotásait. A párhuzamosan használt névváltozatok azt jelzik, hogy a névadatok lejegyzője különböző névhasználati szintekhez tartozónak ítélte meg e névvariánsokat. A formáns nélküli és az utótaggal álló személynévi helynevek párhuzamosan használt változatokban egyidejűleg is élhettek egymás mellett, kronológiai különbség nem biztos, hogy volt közöttük.

A szerző kördiagramokon szemlélteti a személynév-fajták megoszlását a földrajzi köznévi utótagú és a formáns nélküli személynévi helynevekben. A sajátosságjelölő és a referáló személynév-fajta mindkét névstruktúrában uralja a helynevek személynévi részeit. A nexusjelölő személynévek is megközelítően azonos súllyal vannak jelen mindkettőben. Az összetett szerkezetben állók a metonimikus névadásból majdnem hiányoznak, az összetett névstruktúrákban viszont tízszeres megterheltségben mutatkoznak. Ez a személynév-rendszer átalakulásával függ össze, azzal, hogy a személynév-használatban általánossá válik a többrészes személynévforma.

A személynévi szerkezeteknek két típusa jelentkezik a földrajzi köznévvvel összetett helynevekben. Tipikusabb az, amelyben két személynév-fajta: egy sajátosságjelölő vagy nexusjelölő és egy referáló név kapcsolata alkotja az előtagot, pl. *Gazdagtívarfalva*. Ritkábban egy sajátosságjelölő vagy referáló személynév és egy foglalkozás- vagy tisztség-név kapcsolata áll az összetett helynév első névrészeként, pl. *Demeterispánlaka*.

A referáló személynévek fölénye az összetétellel való helynévkötésre jellemzőbb volt az ómagyar korban, mint a formáns nélküli névadásra. Míg a formáns nélküli személynévi helynevek esetében a referáló személynévek a 13. század második felétől egyöntetűen hanyatló ágba érkeztek, addig az összetett névstruktúrák referáló személynévi alapszavainak valamennyi eredetbeli csoportja növekvő részvételi arányt jelez. A latin eredetű (egyházi) személynévek a korai ómagyar korban csaknem kétszer olyan gyakran hoztak létre összetett helynévstruktúrát, mint formáns nélküli névformát. A jelentős eltérés mögött is a személynévgyakoriság és a helynévstruktúra szoros összefüggése áll.

Végül a helynévi utótagú személynévi helynevek következnek. Ezek kialakulásának hátterében két településtörténeti változás és névtörténeti folyamat áll: a) faluosztódásokkal bekövetkező névdifferenciálódás, pl. *Bocsárd* > *Eszebocsárd* és *Péterbocsárd*; b) az alapnevek egymástól függetlenül jöttek létre, s jelzővel való elkülönítésük más tényezők befolyására valósult meg, pl. *Bükkszentmárton*, *Óriszentmárton*. A névdifferenciálódással alakult településnévi struktúrák jelzői előtagjai között a birtokos névvel történő megkülönböztetés elsőbbségi helyet foglal el. A korai ómagyar korban az ilyen névstruktúrák nem képviseltek jelentős arányt az összetett személynévi helynevekben.

4. A személynévi lexemát tartalmazó helynevek a magyar helynévadás egyik legjellegzetesebb névtípusát alkotják. A nyelvek névrendszerében ez a névtípus általában jelen van, de a nyelvi megformáltságban megfigyelhetők nyelvspecifikus jelenségek is. A szerző a magyar helynévkutatás egyik fontos feladatának tartja, hogy a magyar helynévadás helyzetét európai viszonylatban is felmérje. A személynévi helynévadás feltárását azonban meg kell alapoznia a személynévek részletes és szempontgazdag bemutatásának, ezért a személy- és helynevek rendszerkapcsolatait feltáró testvérkötetekben a szerző az ómagyar kori személynévek leírásának tág teret szentelt. A két munkán végig húzódó funkcionális nézőpont olyan jegyeket is felszínre hozott, amelyekről a helynévkutatás mind ez idáig kevésbé tudott. A második kötetet is igen gazdag magyar és nemzetközi irodalomjegyzék dokumentálja, és e műben szereplő példák névmutatója egészíti ki.

B. GERGELY PIROSKA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8096-6416>

Miskolci Egyetem
Bölcsészettudományi Kar